

SZÉKELY Zoltán
LÉNÁRT Anna

BALYKÓ Elek tündéres utazásai

(Kivonat)

Az egerpataki BALYKÓ Elek (1810-1895) önéletírása számos értékes adatot nyújt a múlt századi állapotokról, de sok néprajzi és nyelvi sajátosságot is megőrzött számunkra. A kézirat első, ÁRVAY József-féle közlési kísérlete meghiúsult, mindössze egy rövid részlete látott nyomdafestéket. Az alábbiakban azokat a részleteket közöljük, amelyek nyomkövethetővé teszik BALYKÓ ifjúkori vándorlásait, és így egy ritkaságszámba menő “népi” földrajzi utazóval ismertetik meg az olvasót, a 19. század első feléből, az Ausztriai birodalomból.

Egy háromszéki székely emlékiró: BALYKÓ Elek

Az erdélyi emlékirók között, akiknek az írásai értékes forrásanyagot tartalmaznak koruk gazdasági, társadalmi valamint politikai állapotára vonatkozólag, a székelyek is szerepelnek. Ezeknek azonban, épp úgy, mint a többi erdélyi emlékirónak az írásai a 17-18. századból származnak (APOR Péter, MIKES Kelemen, HERMÁNYI DIÉNES József), s nem haladják túl a 19. század első felét, az 1848-as esztendő. Az alábbiakban egy olyan emlékiratból közlünk részleteket, melynek szerzője mind társadalmi állására, mind képzettségére valamint foglalkozására nézve különbözik az eddig ismert erdélyi emlékiróktól.

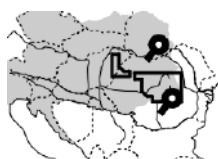
1937 és 1949 között a sepsiszentgyörgyi Székely MIKÓ Kollégium latin-görög nyelv és irodalom tanszékén tanár és a Székely Nemzeti Múzeum tb. őre voltam. Ilyen minőségemben igyekeztem a diákjaimmal a múzeum gyűjteményét gyarapítani. Az egyik tanulóm, PÁL Ernő 1946-ban egy kézíratos könyvet hozott be Egerpatakról, BALYKÓ Elek egerpataki székely huszár önéletrajzát, amit a múzeum könyvtárában helyeztem el (Ltsz. 28483, Beszerz. szám 4336/1946).

A kézíratos könyv fedőlapja piros-fekete márványszínű karton, a gerince barna bőrkötés, mérete: 197 x 130 mm. A könyv lapjait a szerző számoztatta meg. A 190. lappal zárul az önéletrajz s 267.-ig különböző feljegyzések vannak, 12 lap számozatlan. A könyv gerincén a cím benyomott betűkkel: **A Vándor Székely Emlékei.**

A kéziratról ÁRVAY József, a múzeum akkori könyvtárosa, akinek a kézirat közlését átengedtem, a Korunkban egy rövid ismertetést írt¹ s a kéziratot közölni akarta. Az akkori közlési lehetőségek megszorítása miatt az önéletrajz nem jelent meg, az 1968-ban, az Előre hasábjain közzétett rövid, adaptált epizódot leszámítva.² A teljes anyag zúzdába került, a közlésre előkészített kézirat egy példánya a TAMÁSI Áron hagyatékban lappang.

BALYKÓ Elek 1810-ben született és 1895-ben halt meg, Egerpatakon.³ Kéziratának önéletrajzi oldalai két nagyobb részre tagolhatók: az első az 1878-ban, a második rész az 1882 és 1895 között írt önéletrajzi adatokat tartalmazza. Közéjük beszúrva néhány lejegyzett dal és más rövidebb szövegrész, többek között két 1867 utáni utólagos kiegészítés a katonaságnál szerzett élményekből.

Egész életén át nagy jelentőséget tulajdonított az “álomlátásnak”. Életének jelentős fordulópontjain jóslatokból tudja meg további sorsát, fekete kutya próbálja eltéríteni szándékától, mely ellenébe egész reggelig imával kell védekeznie, máskor tündérek szólítják meg, és ha válaszolna, azon nyomban haza kerülne “a kementze mellé”. Nem véletlenül választottuk a közölt részlet címül a “tündéres utazásokat”. Hazatérte után so-



kat olvas, különösen a verseket kedveli, s feltűn-
teti szerzőjüket is. PETŐFI mellett TÓTH Kál-
mán és VAJDA János a kedvenc költője. Ez
utóbbi verseinek hatására ő maga is versbe fog-
lalja hányatott sorsát, szomorú öregkorát. A Bib-
liából vett számos idézet azt mutatja, hogy azt is
sokat olvasta, és hívő ember volt. Öregkorában a
mágiával is megismerkedik. Néprajzi szempont-
ból figyelemre méltóak a néhány mű- valamint
népdalon kívül a népi gyógyászatról és a méhé-
szetről írt feljegyzései.

PÁLMAJ József, **Háromszék vármegye
nemes családjai** című könyvében egy BALYKÓ
család szerepel: a sárfalvi, lófő BALYKÓK. Az
Egerpatakkal szomszédos Bitára is származott
águk.⁴ PÁLMAJ csak 17. századi adatokat kö-
zöl róluk, de ismeretes, ebből az ágból száрма-
zott pl. a baróti 48-as honvédtiszt BAJKÓ Lajos,
akinek naplója fennmaradt a KÁSZONI Gáspár-
hagyatékban.⁵ BALYKÓ Elek hullámnóznak
mutatja be egerpataki családjának anyagi helyze-
tét. A szülők közötti állandó perlekedés valamint
a nyughatatlan természete arra készítetik, hogy az
iskolából megszökjön Sepsiszentgyörgyről,
Brassóból, majd Kézdivásárhelyről. Ezért egy tá-
volabbi helyre, Nagyenyedre viszik 1822-ben, de
innen is hazaszökik. Útközben Balavásáron be-
szegődik szolgának egy ottani birtokoshoz, s in-
nen viszi haza az apja. Visszatér Nagyenyedre,
de az iskolát elhagyva 1824-ben Debrecenbe,
majd innen ugyanabban az évben ismét haza-
megy. Már abban a korban van, hogy a kötelező
határőr szolgálatot meg kell kezdenie. Hogy ettől
megszabaduljon, ismét visszatér Nagyenyedre.
Innen megint Debrecenbe megy, ahol kitanulja a
csizmadia mesterséget. Itt sincs maradása, és a
mesterséget Belényesen folytatja, majd intézője
lesz egy ügyvédnek. 1834-ben ezt az állását is el-
hagyja, és Nagyváradra megy s ott beáll a
KOBURG huszárezredbe. Az ügyvéd feljelen-
ti, hogy székely, s így a székely határőrségnél kell
katonáskodnia, erre a huszároktól elbocsájtják.
Ekkor nevét KOVÁTS Elekre változtatva szé-
kely származását eltitkolja. Ezen a néven lép be a
König-Würtemberg huszárezred hatodik svadron-
jába. Mint huszár eljut Budapesten, Esztergomon

és Nagyszombaton keresztül Morvaországba. A
százada Austerlitz, Ovez, Bucovic, Brünn után
Galiciába érkezik, ahol Marianopol, Halics,
Tisminic után Lembergben volt az állomáshe-
lye. 1844-ben megunva idegen földön a katonasá-
got, parancsnokának tudomására hozza szé-
kely származását, és kéri a huszároktól való el-
bocsátását. Az ügyét kivizsgálják, és megkapja
az elbocsátást. Bukovinán, Csernovicon és
Vatra Dornán keresztül jut el Erdélybe, majd
Besztercén, Parajdon és Székelyudvarhelyen
keresztül megérkezik Egerpatakra. A történet
külön színfoltja, hogy az emlegetett tisztek
egyik vagy másik oldalon a szabadságharc fő-
szereplői lesznek, mint pl. SCHLICK. Az ügyét
kivizsgáló százados maga LENKEY, BARAD-
LAY Richárd mintaadója és huszárpajtásai az
igazi "nyolcvan huszár", akik tiszjtüket is kény-
szerítik majd a szabadságharc kitörésekor a Ma-
gyarországra való hazatérésre (l. jelen kötetben,
RÁKÓCZY Rozália közlésében a vonatkozó,
Máramaros vármegyéből felterjesztett kegyelmi
kérvényt is).

Otthon nem fogadják szívesen, sok kelle-
metlensége volt az anyjával. 1848-ban megháza-
sodik, a felesége azonban korán, már 1855-ben
meghal, s özvegyen marad három gyermekkel.
Újraházasodik, a házasság nem sikerül, elválnak.

BALYKÓ Eleknek nemcsak a családja
részéről volt sok kellemetlenségben része (a fel-
nőtt gyerekei gyámság alá akarják helyezni), de a
papok részéről is, akik a válóperét nehezítik meg.
A világi tisztviselők pedig segítségére vannak az
őt perlőknek, hogy vagyonából kiforgassák.
Mindezek arra indítják, hogy keményen bírálja
kora székely társadalmát. Mint kortes közremű-
ködik a helyi képviselőválasztásokon, s felfedi a
megyei tisztviselők korrupsztát, nem kímélve a
megye papságát sem.

BALYKÓ Elek írásának kultúrtörténeti
értéke is figyelemre méltó. Ifjúkori vándorlása
során nemcsak Erdélyt, de a birodalom más ré-
szeit is bejárta, és a népei közül többel érintke-
zésbe került. Ez lehetőséget adott arra, hogy em-
lékei alapján összehasonlítsa ezeknek az élet-
módját és életfelfogását a székelyek gazdasági és



társadalmi viszonyaival, helyzetével. Különösen érdekesek az ifjúkor éveire jellemző regionális és helyi identitástudat-elemek. Az önéletírás megszületésekor szülőföldje már nagy változásokat él. Az ősi székely közigazgatási forma, a székek, Kézdi, Orbai és Sepsi végleg megszűnnek, létrejön a vármegyei közigazgatás. Valószínűleg a forradalom és szabadságharc a döntő tényezője a nemzeti identitás megerősödésének - az eseményekre a kézirat csak közvetve utal, viszont a kézirat születése idején már magától értetődő viszonyítási pontonként kezeli 48-at, 67-et, a Lánchidat.

Figyelme kiterjed az általa megismert népek sajátos népi kultúrájára is. Nagy az érdeklődése a történelem iránt. A történelmi emlékek és a hozzájuk fűződő hagyományok feljegyzése révén a kézirat adatforrásként is használható. Többek között ilyen a kézirat 165-166. oldalán található feljegyzés: “ujböll nagy Borosnyon vagyon egy régi Romai vár vagy kemény festung a’ melybe volt a Székely nezte Torony a moston élő TZIKKES Mihály Csúre helyin ott keresd a fundamentomát kétség nélkül meg tálalod mert abol nézte SZÉKELY Úr a míg a moston Várhegy nevet viselő hegyet a Székely népel meg hordatta az a kori magyar fejedelem büntetés böll, míg élelmekből ki fogytak, akor adták meg magokot így rontatta el a hires várat, két fel huzo higya volt egyik a BIRÓ Elek Úr kapujába a másik a SEBESTYÉN Mihály Kapujába ott utobbi Kapuba és a SEBESTYÉN András Kapujába a kit köznek hakét felé méred ép esik a KONYA Balás Ur hizlalo pajtája aránt az ut közepén ott keresd a Templom faragott kőveit mert oda teték tötéléknek, it a SZÉKELY nézte torony mivel e volt a Komendáns Rétyi nemes Ur.” (Az aláhúzások BALLYKÓ kiemelései.)

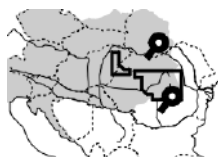
ORBÁN Balázs a nagyborosnyói református templomnál kereste a castrumot a múlt században.⁶ Századunk első felében a régészek, így a budapesti PAULOVICS István⁷ s a kolozsvári C. DAICOVICIU⁸ csak egy esetleges római települést tételeztek fel. Miután már korábban felhívtuk rá a figyelmet⁹, BALLYKÓ Elek feljegyzése alapján 1973-ban az általa megjelölt he-

lyen feltártuk a római castrum romjait, s egy feliratos követ is találtunk, mely egy olyan csapatestről tesz említést, amely eddig nem szerepelt a daciai római csapatok eddig ismert nevei között. Az ALA I LA(TOBICORUM)ról van szó. Ez a lovas kelta csapatost a Rajna mellől Colonia Agrippa – Köln városában talált feliratos emlékről ismeretes.¹⁰ BALLYKÓ a Várhegyi fejedelmi vár egy eddig ismeretlen porkolábjának, egy rétyi SZÉKELYnek a nevét is feljegyzte.

Az alábbiakban azokat a részleteket közöljük (1-29, 40-49, 52-75, 100, 109-120. o.), amelyek nyomkövetik BALLYKÓ ifjúkori vándorlásait, és így egy ritkaságszámba menő “népi” földrajzi utazóval ismertetik meg az olvasót, a 19. század első feléből, az Ausztriai birodalomból. A közölt részletek nagy részének (1-90. o.) első, nyers átírását SZABÓ Mária, a Székely Nemzeti Múzeum munkatársa végezte, akinek segítségét ezúttal is köszönöm. Az első egybevetés után kérésemre LÉNÁRT Anna hasonlította be a szöveget és véglegesítette a közlésre kerülő változatot. Észrevételeit, kérésére, beépítem az előszóba.

BALLYKÓ írása kalligrafikus, nyelvezete sajátos háromszéki tájnyelv, melynek népi jellegét a különböző nem székelyföldi iskolákban tanult irodalmi nyelv sem változtatta meg. A 19. századi kollégiumok klasszikus jellegű oktatására mutat, hogy sok latin kifejezést és idézetet használ. Az osztrák huszárságnál használt német katonai szavakat fonetikusán írja le.

Helyesírása sajátos, viszonylag következetes. Az **is** kötőszót következetesen, toldalékszerűen a megelőző szóhoz ragasztja. Központozása esetleges és nem egyértelmű. A sorvégi szóelválasztást “jelöléssel oldja meg, ez megjelenhet csak sorvégen, csak sorkezdeten is, de általában (ismételve) mindkét pozícióban. A szöveg jellege nézetünk szerint nem igényli a sorörző helyzet-rögzítést, annál is inkább, mert rövid oldalakról van szó, így a sorok megkülönböztetéséhez nem ragaszkodtunk. Az oldalváltásnál BALLYKÓ alkalmazza az oldalvégeken az olvasást könnyítő lapalji oldalkezdő szót a következő oldalról. A hangjelölésben a legtöbb esetben több változatot



használ, ez a tulajdonnevek írásánál okoz leginkább gondot az átíróknak, pl. az **u** és a **v** csaknem mindig nagybetűs formában szőkezdő, de tulajdonnév-jelölő/kiemelő szándék emögött inkább csak bizonyos esetekben feltételezhető, így az **Ur/Űr, Vitéz** (megszólítások) esetében. Csak utóbbiakat írtuk át majuszkulás szőkezdéssel. Az **és** és **'s**, az **a** és **a'** alakokat egyaránt használja, a **zs** is előfordul **'s** alakban stb. A hosszú és rövid magánhangzókat nem különbözteti meg. Néhány helyen alkalmazza az **ÿ** írásmódot, ez saját neve esetében lényeges, amelyet többször így ír - PÁLMAI is így használja a sárfalvi BALYKÓ család esetében (adatai, mint említettük, kizárólag 17. századbeliek!). Tekintettel arra, hogy a szöveg tájnyelvi, nyelvtörténeti forrásanyagként is elemezhető, a jelzett kivételektől eltekintve szigorúan ragaszkodtunk BALYKÓ írásmódjához, és az ékezeteket igyekeztünk mindig a helynek megfelelően, a BALYKÓ alkalmazta írásjelhez alakilag legközelebb álló jellel érzékeltetni.

Nincs szándékunkban az emlékiratot alaposabban és főleg minden szempontból elemezni, ez nyelvészek és néprajzosok-folkloristák stb. további munkáját igényli. Mindössze egy térképet mellékelünk, a szerkesztő jóvoltából, amely BALYKÓ helyszíneit, az általa bejárt útvonalakat ábrázolja. A bemutatottakat összegezve: az önéletrajzot nem egy hivatásos tollforgató írta, hanem egy egyszerű székely falusi ember, aki éles megfigyelőképességéről tesz tanúbizonyságot. Írása, sok realizmussal, korának társadalom- és művelődéstörténeti állapotáról, jelenségeiről számol be, ezenkívül sok néprajzi és nyelvi sajátosságot is megőrzött számunkra.

SZÉKELY Zoltán

Jegyzet

1. ÁRVAY József: **Egy székely paraszt emlékirata**, Korunk 1957/ 8, 1117-1120
2. ÁRVAY József: **Az új mundur**, Előre, 1968. 07. 07., 3-4
3. ÁRVAY József: **Egy székely paraszt emlékirata**, 1117
4. PÁLMAI József: **Háromszék vármegye nemes családjai**, 1901, 37
5. LÁZÁR Antal: **Egy baróti '48-as honvédtiszt visszaemlékezései** (I), Erdővidék, 1998. március 6., Barót, 6
6. ORBÁN Balázs: **A Székelyföld leírása...** III., 1869, 163
7. PAULOVIĆ István: **Dacia keleti határvonala**, 1944, 73

8. DAICOVICIU, Constantin: **Granița de est a Daciei...** SCIV 1, 1950/1, 17
9. SZÉKELY Zoltán, **Jegyzetek Dácia történetéhez**, 1946, 28 és 31
10. SZÉKELY, Zoltán: **Noi descoperiri din epoca romană din sud-estul Transilvaniei**. SCIVA 26, 1975/3, 343-351

(A családnévek majuszkulás kiemelését, beleértve a közlésbeliket is, kötetyszerkesztési szempontok indokolják. **Szerk. megj.**)

A Vándor Székely Emléke

(részletek)

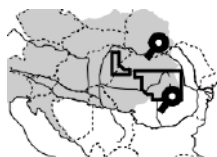
Olvasó Barátom! ne vedd róssz nevenn hogy sok helyen virgula, vagy több ószve kótések hibáznak, mert a Tudomány kevés, de annál több a próba tételek.

Születtem a' Magyar föld N:keleti részenn, az ugy nevezett Székely Földön hazám fölgye több nyire fővényes azt pedig tudd meg jó Barátom hogy keveset terem, de a mit terem igen jó. Atyám kezdetbe szegény, de tsak hamar jó Gazdává vált, mely egy kissé nagyra vágyová tette, azért telik be fíján az Argyílusi, tekervényes dolog, a melyet a író tőkéletesen igazol, mely tovább ki tetzik. 's nehogy édes olvasó Barátom azonn meg tsökkenny hogy Argyilus király fit hozom elő, mert ő is Anyától születet mint más, és tsak tejjt szopott, de ha tette Isteni gond viselés, utánn tette és Tündér [2] dolog, 's azt mondják hogy nints Tündér, azt ide, és tova magyarázzák, ki azt nem hiszi próbálja meg, akkor meg fog arrol győződni mint a híres HATVANI, mert a mit az Isten előbb teremtet, 's helybe hagyott, mostis helyin van, és annak gondját fogja viselni, tehát én ezt alételt, álitom és erősíttem, a mint tovább meg fogom írni. én próbáltam mint arra született, és a ki nem hiszi ujbol teygen próbát hogy gőződjék meg rolla.—

[3] Gyermekkor dolgom kezdete.—

Hat esztendő koromba, mint Iskolás a' VÁRHEGYI István tanító mester keze alatt kezdettem, a huszon öt betűt meg esmerni, 1816ba a' melyhez mint gyerekek igen nagy szorgalmam nem volt - előre kitezett hogy nem sokra lehet menni, azzal a kopoval, a kit a nyul utánn bortal hajtának, mert a ha egy kissé futis csak szét tekint, és szorgalom helyett, egyébre fordítsa figyelmét, tehát itt az ifju tenulónk is ugy volt, mert a patak martokba lévő, odvas fűzeket inkább szerette meg nézni, mint a Mestere Űlő székít —

Azért tehát még eső téleonn vándorolni kezdettem, elhagyva az Iskolát, a szomszéd faluba mentem, az Atyafiaikat felkeresni, és ott adig vesztegleni, míg azok hirt nem tetek szülemnek, hogy itt van az elvezett Ju[4]ratas, melyre szülem értem jöttek, hogy hazavigyenek, és akkor meg kaptam az első kutya portciot, és akkor csufáságbol utánnam küldötték tanulo társaimat, és az ugy nevezett haj szekérenn felvittek a to-



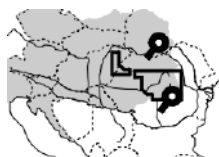
vábbi tanulásra, de ez ok nélkül való volt, mert e csak mindég így folyt –

Tovább ment az idő el vittek S: Szent Györgyre. Onnét nyárára Brassoba, hogy se nyáronn, se télenn, soha othónn ne lehessen, hogy felejtsen el az othont, vagy is a közpéldába mondott szótt, az édes anyám te-jét, de ez mind ok nélkül való volt, el vittek K: Vásárhelyreis, de inenis el illantam, mert jámborságo-mért a kurta mérgessel (vagy a korbáttal:) egy nehányat kaptam a mely nem inyem szerént esett, a melyért a kurtát kezem hez vettem, és mikor az pap Zsűtő kementzétjét hevítették, oda be dobtam és aval tovább allottam, el mentem Létzfalvára az Atya fiakhoz, a honnan ujbol hirt tettek szüleimnek ujra haza vittek, és megint ki kaptam [5] mint a mely katona a ruháját mag-a-rol le issza.

Az idő tölt, de a tanulora igen kevés ragadt, hanyodtam vetődtem így míg 12=es éves voltam, akkor többekkel egyűdt, ki vittek Nagy Enyedre a Colégymba hogy onnét messze lessz Háromszék de abbais meg csalatkoztak, mert midőn Tanitom köteles-ségét folytata, tudomásomra esett hogy születtem föl-lye N: keletre esik, Tehát hosszu volt nekem a Tél, nagyonn vártam a kikeletett hogy meg nézhessem, a tiszta napjárását el következőzn a tavasz, ki mentem az ugy nevezett Sz: Király utza végére és néztem a tiszta nap fel jövet, Ősztönzött a vér a haza menésre, 's így több gondok között csak el határoztam hogy haza felé indulok de egy nagy kerítés volt előttem hogy egye-nest vehetem volna előreis utamott, az az a Maros folyó, de azon keresztfül hatoltam Csombordnál, a hidasonn, és akkor ut nélkül fogtam hegyenn völgyönn keresztfül / mint Argyilus / eljutotam arra a szép kies kaszálora a melyet Csengernek hívnak, Betlen Sz: Mik-lósnál a' Kis küküllő folyó mellett, oda be mentem [6] abba a' nagy romlott udvarba alamisna kerés véget a hol kaptamis mivel tovább utazzam, mire csak ugyanis értem egy falut, ott a leg első házba bé mentem melybe találtam egy nőre, a ki engemet le kérdezve kevés vat-sorával ki nált, mely után ő is könyezte a maga özve-gy sorsát, énis a magamét, tehát így az egész étzaka eltölt, reggel ajánlotta magát hogy nekem szolgálatott keres, melyet én örömet el fogadtam, csak hogy ma-radhassak, így el vitt egy Őreg tisztas Asszonysághoz, neve volt CSERELné, igen nagy lelkű idős asszony, és egy pártába vénült nagy leánya volt, itt a mire fel hasz-nálhattak, étel idejével szoktattak aszalteríteni, egyéb-b kor az életbe mire használhattak, pujkára gon-dot viselni, 's meg lovat is pásztorolni; így teltek a vándor-nak napjai egész nyáronn. De lévén az asszonysá-gnak a Colégymba két unokája és azoknak levelet küldött, és most kerül ki a Vándor hol léte, meg tuya az édes atyám [7] Lovat nyergel és tóstént Nagy enye-dre megyen adolog megtudására, Onnét nyomonn Balavásárára mivel ott voltam, és ugyan a falu végénn ahoz az Özvegy nőhöz talált tudakozni bemenni a hova

a kereseti alati vándor, ez az asszony jó nevenn fogadta, de tsak arra figyel meztette ne hogy a fiju meg lássa mert ugy kehez nem fogja keríteni, mert nagyonn fél, mostis látjai ked odabé a Réthe a lovakat őrzi, tehát lo-vát kösse bé az olba, és ugy menyen hozzá, mert a mint látom tám alszik; ezzel a leskődő öreg farkas észre vétenül a lábamhoz toppant, és nyájas szoval így szol-ot! kelj fel fijam és menyünk haza, álmasonn szavát meg esmérve? felelet ez volt en soha sem erre fel ugrot-tam és futni kezdettem a Kis küküllő folyó felé, de az Atyám utoll érvén szép szoval meg engesztelt, és a sze-gény Özvegy párt fogomhoz vezetett, innen hármann a tisztas nemes asszonysághoz hol még ott háltunk, és más nap ugy indultunk útnak, ha egyik meg unta gyalogolni, akkor a másik ült fel, és így sorba [8] járt a nyu-godalom, így utazgattunk N: keletfelé át keltünk a Rika havassán, és onnan a' Vadas hegyinn, itt mán be értem a' szülőtte földemre, de hogy mi vár rám tovább attol már jo előre féltetem a testemet, be értünk a falunk ha-tárára a hol no itt a faluis, mire Atyám a kertenn előre ballagot, hogy én kerüljek az uton már az öreg a házba, de a Vándor még kívül! valyon hogy fogadják az ujj vendéget, be lépek tehát köszönet helyett béres ostor-al jo gazdagonn ellátunk, ugy anyira hogy hát nints ki rajtam szánakozzék, csak azzal hogy ugy kell ne kering mindég. No itt meg volt a N: Kállai Vásár, meg kapta a vándorló a maga fáradsága jutalmát. Nohát itt a Béres Ostor, eszteke és egyéb hozzá valo, helyted én szolgát nem tartok, hanem ha élni akarsz dolgozzál így folynak tovább [a 9-10. o. hiányzik, úgy néz ki, kitép-ték, a szöveg is megtörik]

[11] már több a baj kedves olvasó Barátom, mert a' vándor nő és a baj is nő, mert már a föld népeis rám támadott, mint nagy gazda fijuja hogy a familiába nints katona és a fiú 16=éves, és be kell fogni katoná-nak, itt kettő az ellenség elől tűz hátull viz, itt mán mit csinálsz nem sok időre meg szollitnak, az elé allásra, nálam arra meg volt a hajlam, de atyám az el nem fo-gadhatta, mert a katonaságot nagyonn utalta, így a körül ményekhez képest ujboll az elébihez kellett fog-nom t.'i.' utat vesztettem 's nagy Enyedre mentem, onnat Nyárára Hatszeg vidékire Kenderesi Mihály urfi-hoz a' hol jóll tölt a dolog a Retyezát tövébe, el telven a Nyár ezzel bé kellett menni a Tanodába, beis mentem a szokott mod szerént, de ott sem volt jo a dolog mert hát jön az Édes Atyám a tesvér Őtsémmel, ott meg dorgált, mire én Comendatoriát vettem és el mentem ki Debretzenbe hogy hátha ott kolbászboll fonyák a' sővént, vagy [12] Disznó lábbal támasszák, és mindenn inyem szerént fog esni, már most ujboll utazom mint hogy mindég kívántsisi voltam, hogy hallottam a ma-gyarok hirt és olvastamis, el hatoltam Élesddig, mely váradhoz közel, de itt éppenn ellis sötétetem, szállást voltam kéntelen keresni bé mentem egy tisztas Őreghez 's meg kértem egy éjszakai hálás veget – jó szível fijam Istenéa szállás, de meg jegyzés érdemel, hogy Vasár-



nap este volt, honnan jövesemet meg kérdeve, ezt feleltem! N: keletről jövők a Székely magyarok közé – ez nekem nagyon joll esett – De felelt rá az Óreg hallottam az Apámtól hogy ottis laknak magyarok, de én ott soha nem jártam, ezek nekem igen joll jöttek. Tovább a bogja kementze mellett így szól a mitén meg nem hallottam volt de soha Anyok van é még abból a portzioba kötözöttből – Volt rá a felelet van? hozd ki melegítsd meg ennek a fiunak. gondolkozom Uram Isten ma egy portzio szénát tesz előmbbe, de hát egy jó lábas tőtött káposz[13]ta, akor gondolom nó ittis mi névet adnak a tőtött káposztának, de tsak tovább anyok eregy, hozz egy bögre bortis, tsak néztem mi fog tovább történni mivel én ezt magyarul nem értem, hát hog egy holjagos veress fel kupás Csuporba bort is iszik és rám köszöni, e volt Magyar Országonn első vatsorám, gondolhatod jó barátom hogy mily joll esett e nekem hogy így találkozik öszve, egy Atilla, és egy Árpád, kik egymást nem esmérők.

Más nap bé megyek N: váradra, de ittis meg kellett hálnom, át mentem a Kőrös vizen Olosziba a tull városba, ott a hiddal csak nem szembe volt egy szöglet kortsma, Tzimzete 3=om Rósa, szállást kérek a kortsmárostoll, joll van fiu vanné igasság! van: add ide mert anélkül itt nem szabad törvényünk ez most már foglalj helyet, ugyis tetem egy szögletbe lehuzultam, hát idő mulva begyön egy nagy Bundás bundája szőre kívül fordítva, le ül az asztal mellé, és egy itze bort porontsol, de ettől nem kértek az igasságot, meg iszik egy pohár bort de fel kél és eljön hozzám, és így szollit meg, [14] kely fel! és jövel igyunk. erre én felelek jo bátyám nekem nints inya valo pénzem, én nem azért hilak hogy nekem fizess, tsak hogy jövel és igyunk. Itt már a félsz is volt, fel költem 's mellé ültem és iddogáltunk, mi a több hol inet, hol tull lenyult és hol 'sült hust, hol kalátsot vett fel, mire Istenem! honnan szedi azt, dehat a Bunda fel van kötve 's abból szedi. Jo kedve ereszkedve el kezd szép hangon funi.–

Világ! Világ! Csalárd világ!
sokat igér keveset át

Sári! Sári! be jo valáll#be kedves Szeretóm valál
Mégis álnokull meg csaláll.

No itt a magyart mind;g kedvem volt látni, láték már kettőt, menyünk tovább ő jó mulatás után el ment, és én ujira lefeküdtem a Lotzára reggel utlevelem kezembe véve, ut kérdezés után a Bihari nyakon keresztűll mentem Maria felé, hol a híres BOTSKAI István születet, onnan potsajnál [15] a Beretyón keresztűll át rándultam a híres Debreczenbe a hol az a híres tanulo Iskola van no itt vagyok! a kívánt helyenn, itt tanyát kéne útni valahová, de itt senki sem es mér a N: Csapo utza szögletén be megyek egy kis náddal földött házba melybe egy Fazakas mester lakott, ettől szállást kértem. Neve volt Ág János, ki nyilat kozásom után az mongya Anyok Ferentz is odajár, és így ketten el mehetnek. Jó! be a tanodába és rendeznek étel

hordo szolgának, de tsudálkoztak öltözetemenn, itt! betölt hogy ha a madár egyik városból a másikba megy meg ismerik a tollároll, hát ha egyik Országboll a másba – járogattam 's végeztem kötelességemet de sokszor oly úres hasat hordoztam, hogy a szememből is folyt a köny mert oly veress levest hordottam a főzőnétől mint a szilva lé, ugy meg volt paprikázva a mely ugy egette a számat hogy mint a hoz szokatlan a szememből a köny folyt, tehát itt még rosszabb volt, ne kételkedj Olvaso barátom mert hazudni nem szabad, Nagy Csapo [16] utza szögletén lakott Pétzelli Joseff Professor, és nagy hatvan utza szögleten Sárvári mind ketten idős kopaszok.

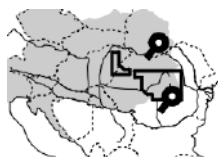
Ujboll utnak indultam meg unva a veress levest N: keletnek, Beretyo jötín fel felé Margitának hogy a Szilágyonn keresztűll megyek, el érvén margitát be mentem a kortsmába falatozás véget, itt ujboll egy magyarra tanáltam 17-es éves koromba, mellém ül és utazásomrol tudakozodik, midőnn meg mondom, azt kérdi vané igasságod! erre vonittoson felelem, nints – no tehát tsak a Gránitzig mész mert Iptoll vissza kísérnek Debretzenbe, erre meg szomorodom mire az én magyarom így szoll Ne fély semit! egy Itze bort porontsol illogassunk, köszönöm bátyám, nem kell nekem hogy mást végy, mert néked a pénzre az utonn szükséged lessz, jo kedve ereszkedik, és így fog hozzá.—

Margitai zöld erdő zöld erdő
a közepénn csipke bokor vessző
Rá szállott a gerlitze madárka
szép körmével tsak ezt irogálja

[17] Ha meg halok tudom hogy el temetnek
aztis tudom hogy könnyen el felejtnek.—

Itt meg mutatodott a magyar, ki fogyunk a' borboll meg köszönöm, 's mikor utnak indulnék azt feleli, még ály fijam! meg mutatom hogy merre meny, ezzel ki kísér a Város végire és meg mutat nekem egy falut, a nak a neve Kémer oda tartsz ezenn a mezei utonn, ott a posta mester Ur az ut levél visgálo, egy tisztos öreg magyar bátrann meny be panaszdold le ügyedet nem vallod kárát, ugyis volt, elis fogadott és le ültetett mivel őstve volt, vatsorát adatott 's még hálásomrais gondolkozott, reggelirőlis, és maga kivitt a faluboll, hogy meg mutassa az utat hogy merre menyek, belée állított egy mezei utba és meg mutatott egy nagy kopatz hegyett, hogy tsak arra tartsz, és ott vann alatta Szilágy Somlyo és ott belé akadsz a nagy utba 's ott el mehetsz így kerülém ki az akkori veszedelmet, 's így osztánn egész hazámíg senki meg nem állított utamba a Mezőségenn keresztűll M: Vásár helynek és így tovább bé Három Szék[18]nek, Midőnn meg láttam Szülő földemet, ujboll nagy gond ütött hogy mitsoda moddal áljak szüleim elébe.

De az a jó szerentse kezd táplálni nem tanulo hazugság, hogy a ragáljos Rűh nyavalya miatt a



Colegyomot szét bocsattották, a mi igaz volt és így én is nagy bajjal butusztam, de ez kevés ideig tartott, mert az irigy Székelység fel használta az alkalmatosságot, be jelentett. Eljő a' Frájter, vagy a katonaság polgárja éppen estve vatsora alkalmával, fel szollitsa az Édes Atyámát és a porontsolatot át adja, hogy holnap utánn, az az hétfőnny nyoltz orakor gidofalvänn jelenjek meg Ked a fíjával a' Reportonn, joll van Frájter Ur, ezzel a porontsolat hozo el megyen, az Atyám ki kíséri, és vissza jöttibe fel veszi a kementze alati vaskalánt, és meg írja nékem az uti levelet [19] és megis petseteli három nyomással, de joll ezzel én is letészem a kanalat, és ki fordulok a házból. /: de adolog aprilisbe esett és az idő is mint a hónap olyan volt : / az' olba a barmok között háltam, 's reggel jókór ujboll utnak indultam S. Sz: györgy felé, de minden kenyér és pénz nélkül, éjnyálal, a Vadas hegyen keresztül felső Rákosra értem estvíg, de ottse voltam szállást kérni bátor, hanem egy csűrbe le feküdtem mint félénk fiu, és ott háltam réggel jokor ujboll utazni kezdettem mint könnyű, és a hasát jóll bíró, és így akkor nap Sz: Udvarhelyre értem kétorakor Délután — De már még a szemem is hibázott a látásba, 's be mentem a Colegyomba mivel falvám béliek voltak, és többekközt volt egy jó barátom ISÁK Antal nevű ezt ki hívtam az osztályból, de midőn meg látott csak azt kérdezte, mivel a szemem könyves volt az éhségnek miatta, hogy most el szalasztottak, és ehetnél, mire én feleltem hogy ugy van, így a piatzra mentünk és nékem [20] ételt vett, és joll tartott több falvám béliek lévén fel segítettek mint a' 'sidok, de ISÁK Antaltól költsönöztem 4-es huszast a melyeket szüleim néki megis fizettek, és így indultam N: Enyed felé, mely utamba csak hamar újra meg keserítődtem, mert midőn a N: Küküllő folyon át keltem, holmi utas Szekeres Emberek ott éttek 's tűzők is lévén én is elő vettem a mim volt hogy egy keveset falatozom, Mire egy a Szekeresek közül kérd engemet, hová mensz fíjam! felelek N: Enyedre, vané ut leveled! nintsen jo bátyám ugy tehát csak Szitás Kerszturig utazoll, mert onnat Matskási királybiro vissza kísértet Udvarhelyre, mi jóéert öreg bátyám! Azért hogy ugy van a hire hol valami fiatal Muszka kémekek tekeregnek itten, és Matskási erőssen vatrassa őket, Ekkor gondolkozoba esem, de hát jönn egy udvarhelyi közéj idejű asszony, és ketten utnak indulunk, 's kérдем utazás közbe, vané ut levele [21] melyre feleli hogy vagyon, megis mutatya de tsak egy személyre van Megyesig, mondom mogya azt maga hogy Testvére vagyok. és így valahogy el tsuszunk, jó feleli és bé megyünk Keresztura, de midőnn ki akarnánk belőlle menni az ör nem ereszt, hanem kénszerít a' vissza menésre fel szöllök magamba most meg vagy akadva de szemeim minyárt meg töltek hogy most porul jártam, de hát az Isteni gondviselés igen nagy, Mert midőn meg fordulnák hát jőn egy tisztas ember ki az életeről : / de nagy 'sár volt : / kérdést tészem az őrtől hová viszed szégyeneket! vissza a

falu házához mert én nem tudok írást, ad ide hadd lássám mert nagy 'sárvan, el veszi olvassa néz a szemem közé lássa hogy meg van telve, azt mondja az örnek botsásd el mert oly igasságok vagyon hogy a világbollis ki mehetnek velle, és így ut levelünköt kezűnkbe kapva utunkra mentünk, és többet én sem akadtam meg, hanem szerentsésen elmentem Magyar Igenben, mivel a Colegyom még bé nem volt szollitva, tehát ide szándékoztam T: KIS Joseff Urhoz a'hoz [22] a' nagy lelkű magyar, 's egyszer 's mind nőtelen életet élt jo szívű Emberhez ez volt also Fejér Vármegyének Al Ispánya, és tanulo ifjaknak párt foga. ja.

Itt voltam akkor az egész nyáronn mig őszve jöttek a tanulok, ekkor az Atyám is meg jelent, 's ki hozta a Testvér ötsémet, de ujboll tsufosonn fogadott, melyre én meg illetődtem, és fel tettem magamba hogy el megyek, és sóha többé se hazámat, se szüleimet, meg nem fogom aval busítani, hogy engem meg lássanak /: már itt jó olvaso barátom tégy tiszta itéletet, hogy ki a hibás, mert előll Tüz, és hátul viz : / Ujboll magyar országnak vettem az utat, de másod magammal, egy kovászni VAJNA Joseff nevezetűvel, de mán most az utat nem kellett kérdeznünk mert én jártas voltam [23] tsak menni rajta, 's eljutotunk Debretzenbe minden kérdeződs nélkül de nem Colégyomba hanem mind ketten mesterségre, még pd. egy testvérekhez Kovátsnak ÉLESOD mihály és ferencz Uramék hoz a Nagy hatvan utzára, de itt két hetet sem tudtunk lakni, mert VAJNA őszve veszett mesterével és el hagyta, arra valo nézt én is, hogy majd később együtt vándorolhassunk, 's állottunk csizmadiaságra, ittis VAJNA fél esztendő mulva el hagyta mesterét, és állott asztalosmesterségre, de akkor szívet meg tapintva azt mondta, hogy már te maragy értem magadnak ne tégy anyi kárt mert ez igen sok lessz, és én így megmaradtam egy és fél esztendőtt tölöttem, de következik egy országos vásár Debretzenbe 's ott messzi földekről meg szoktak volt jelenni akkor időbe, tehát az én VAJNÁmis ki ment a vásárba szélyel nézni és meg látott egy hazája béli [24] botost és oly huntzfut koholmányt formál rosz féle harutzával, hogy meg tudták hol létét és leveletis hozott, söt pénzt is hogy jőjön vele haza, mit ha nem akarna, rögtön fogassa el és agya a tisztás kezébe, de tsak kettőjőkötől tőlt, 's így egymástol el vállottunk — Már most ujboll gondolkozoba estem hogy haza érve kérdore veszik a Rokát hogy a mást hol hagyta, és így ujboll kézbe kerülök —

De már itt mi tőrés tagadás belé kell lépni egy oly életbe, a mely régen nevezetet Tündéres életnek, a' mit sokann hisznek, de sokann nem — de én rajta általl estem, és én igaznak álítom, a mi többször is elé fog fordulni élet rajzaim közt, a mit később megis próbáltam mivel én is úgy gondoltam, hogy tán tsak a mostoni szó járás szerint [25] móka, és így történtek ezután folyó napjaim, már most kezdődik éltém napjaink közt a 20ik



esztendő, most az írigy Székely földi néptől, és annak társaságától vég képp el kell maradnom. —

További életem a' tsupa nem várt hamiss kívánságtól került Év folyam. —

Mint említettem, csizmadia inas Debretzenben Czegléd utzánn, az ugy nevezett Kandia Szorosközben, mely Szent Anna utzára megy átall, abba a szorosba laktam, 's igyekeztem szolgálatomnak elegett tenni, Estve nap nyugta tályt veszem a három kórsótt, hogy vizet hozzak más napra, de meszetske volt mert ki kellett menni a Várad uttzai kutra, jovall kivűll a városonn, el indulásom alkalmával mihelyt a kaput el hagyom rőgtőn szoval tamadnak meg, még pedig oláh nyelvenn /hogy hová menz Elek/ de nézek ide 's tova soholt senkit sem látok, nem tudtam kihez szollani, masodsor is így esett, ekkor se szollottam, harmadszor mér gesebb hangon, nevemen szolítva ujbol oláhu azt kérdi hogy mongyam meg igazánn hogy hová megyek, ekkor a [26] kórsokótt le téve, ügyeltem a meg szollítórra de soholt se láttam ezzel utamat tovább folytattam 's innya valonkot helyre szolgáltattam, más nap reggelre kelve dolgomhoz láttam be mégyek az első szobába. Ott űl egy tisztas Ur nő a majszterném házába /: ez volt a Kőmíves Mesternek a nője egy Bánátusi tisztas nő : / látom hogy kártyát vetnek vagy a hogy szokták mondaní /: Vará'solnak :/.

Ere a Majszterném így szol hozzám jőjjőnn Elek vettesen kártyát! —

Nékem nints arra valo pénzem? Mire azt felelik! jőjjőnn mert nem kel érte semmi, erre meg említtem a kártyát mire a kártyás ily kérdést intéz hozzám? Hát maga hol járt! én soholtsem

Notsak vessen számot magával mert valahol volt, jó így van itt voltam nolássa e! hogy volt, de maga hát [27] szerentsés, hogy szot nem adott erre a láthalan kérdésre mert ha szollott volna edig a hazájába a kementze alatt űlne, nem pedig Debreczenbe halgatná a pallérne beszédit :/ nehezen hiszem én azt, mert az én hazám kementzéje messze van, azt az asszony se tudná emgmondani, nos ujira szétveti a kártyát, és így szoll, messze az igaz N: Keletre addig a gatyais le foszlott volna a lábáról,

De most erre minden tréfa nélkülűll azt mondom, hogy írjon a hazájába levelet és menyen haza, mert dolga úgy el van látva hogy bár menyit kínlogyék utoljára mégis haza kell menni / nó soha sem hazafelé:/ maga még katonais lessz hát sokat szenved. mégis utoljára haza kell hogy menyen, en soha sem volt a felelet, evel ki mentem és dolgomhoz láttam —

Kevés idő rá telve elgondoltam, hogy edig Roka pajtasom VAJNA haza érkezett 's majd kérdőre vevődik hogy a másikot [28] hová teted, jó de a jősnő így szoll jól vigyázzon magára mert rövid napok alatt meg indítsák magát, mert már az az eszik hogy rendes

utazással haza tsalják, deugy látom hogy nem sikerűll, mert egy fárjfiu közé veti magát.—

Mely közbe lett mert nagy bajjal Debretzenből ki szabadultam mint inas, és N: Váradonn keresztül Belényesbe utaztam, a mely utam tészen 14-en mért földet, Debreczenből N: keletre, oly gond volt tsak benem hogy itt nem kapnak meg, de az ellen félbe meg az hogy igen egyeness ut Abrudbánya felé a hazánnak. De itt meg állapotdam 's beszegődtem Esztendeig hogy fel szabaditnak és akkor legény, nem pedig inas leszek KIS János Mesteremhez, nohát itt ujbol munkába vagyok, 's joll is van dolgom teletetik az idő meg kezdek esmerkedni a városi népekkel [29] mert vig kis mező város, Egy vasárnap több legényekkel elmentűnk mulatságnak okáért ki Tárkányba ez egy nagy magyar falu a fejár Kőrös Déli partyánn birja az Nagy váradi Unitus Pűspök, 's onnat fel azon hegy tsutsra melyen a Béla király vára még abba az időbe nagyonn láthato volt, itt több régiségeket meg mutogattak nekűnk az ott valo őregek, 's mondták hogy az atyáiktól hallottak még aztis hogy a' Belenyesi Cserésbe Béla egy nyestett lótt, és erről neveztetet a város Bélanyestnek, és így most Belényes

(...)

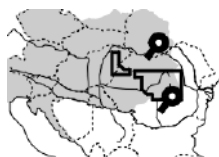
el határozom magamot hogy vissza megyek N: váradra es katonává leszek, megis indulok egy őstve de hát menni nem tudok, mert a város végén egy nagy ordos eb elibem áll és attol utam nem folytathatom /: igaz étzakais volt : / vissza kell huzulnom a városba a nélkülűll hogy azt valaki észre vette volna, el hagyott uramhoz.—

Más nap el megyek a tanitto Orvos Apámhoz, le panaszolom a rajtam valo esetet, mire így felel az én ta[41]nitom, semmi! ha tsak ugyan el akarsz menni és megint elibed áll az az veszett eb, akkor forduly Nap keletre és imát kozzál az Istenhez fohászkodva tovább méhet, 's így valahány szor elibed ál mindig azt tseleked reggelig, 's így utaz hatoll, mert ez a munkája csak nap feljőtig tart, tovább nem.—

Őstve ujbol utnak fogtam, 's valamint az előtt valo éjjel szint úgy meg környékezett az eb de a mondat szerint éltem a doloffal, 's hát igaz mert anyira el távozott töllem ellenségem hogy alig látom /: pedig szép hold világ sűtőt /: ott meg várt 's ujbill azt cselekedtem 's megint tovább vetődött, mire nézve egész étzaka így utaztam, úgy a nyira hogy reggel N: Váradonn voltam, 's hogy a nap feljött többé nem uralkodott rajtam, 's nem láttam, így utaztam a Tűndéres utat egész étzakánn át hét mért földet Belényestől N: Váradig, így gondolkoztam it a Katonáság[42]roll, mig nem hallottam a' szép Mu'sika szot Várad Olosziba, a hid melletti kortsomába /: Három Rósa a neve : /

1834-béli évszak, de ideje a tselekvőnek a 24=ik mivel 10=ben szűletett. —

Be állottam N: Váradonn katonának meg kaptam a Veress nadrágot, mint Kőburg Huszár, még pe-



dig 12=ét évre, és ahoz tizenn két pengő forintot. Verbunksz Komendáns urunk volt fő hadnagyi tisztúnk Hertzeg Hesszen hámburg, 's káplár AGÁRDI Joseff, itt már jóll megy a dolog, mert a' volt Ruhámért jo szumma pénzt kaptam 's olosziba sok jóbór, a Mu'sika mindég szollot élyel és napal, már mint egy meg elégedve voltot sorsommal, de nem tudtam mit szül, közpélda szerént a jövendő /: meg eshetik egy nagy semmit /: ki fogyok a gunya pénzből, 's megyek a Hangeldért a fő Hadnagy Urhoz [43] a' bollis ki faszolok 6=at pengőt, jol folynek a napok, de meg tugya a Belényesi Prokátor hollétemet, 's oda jön hozzám személyem nézésére, de inkább az el hozott forma Ruháért is, és be hivatnak a fő hadnagy Ur elébe, de már a dolog egymást kozt el volt igazítva, és így kezdődik a fel adat. no Elek jere vissza Belényesbe mert még a Major nints be kertelve. Én soha sem felelem a Prokátornak! miért? Csak azért mivel az Ur igen indulatos tűzes, 's bennem is van egy kevés és így nem tudunk egymással meg egyezni, tehát az el marad evel az uttal, hát az el hozott forma ruha hol van? felelet meg ittuk a verbunkosokkal, tehát könnyen fizetsz? tsak a mi igaz azt mondok. – Erre ki mehetsz volt a felelet, 's így a Csalotoll menekülve voltam. de mi több meg mondotta a fő hadnagy Urnak, hogy miért vette be az Ur katonának, hollott ez othonis katona mert székely fiu, nem tudtam felelt rá a' fő hadnagy, 's így ott hagyott, 's el válnuk egy[44]mástoll szerentsésem.

Hivat a hertzeg, de egyszer 's mind fő Hadnagynom, és kérdi töllem, hát az igaz Elek hogy te székely vagy!

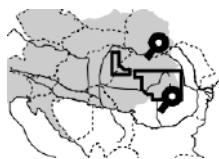
Elek - kétség nélkül M: hertzeg tisztá igaz hogy székely fiu vagyok.—

Hertzeg. – Hát azt mért nem mondatod? nem tudtam hogy meg kell mondani, mivel senki–semis kérdezte. jó de már most mit csináljunk, mert 6-os pengő fíot a hangeldböllis fel kértél, tehát semmi vesd le a katoná oltózetet, mert most látom, hogy szerentsétlen vagy, én ugyan tehetném kötelességemnél fogva hogy haza vitesselek, és pénzem is meg fordulna, de azt nem teszem hanem takarodj soha senkinek meg ne mond, hogy itt jártál, én sem mondom meg senkinek, 's ha boldog lésszsz a 6=at pengőmőt küld meg, ezzel a poronsolatnak készkételenségemnél fogva engedelm[45]kedve ki léptem a szabadba, de csak is egy lng, gatyá és egy sapka, de sem kenyér, sem egy Ház, már most nagy a gazdaság, demég nagyobb a föld keresége 's N: Kelettől Nnyugotig, de hát mily hosszú az ut keresztűl rajta – Ezzel adjő N várad - egy szép kies zöld gyeppel meg terített tájt láttam a város alatt, egy nagy szép ház benne, és ott egy heverő Embert, s kérdem tölle, kilakik itt Bátyám? itt a katolikus püspök földim hát szabadé iten egy kissé heverni? igen mert kend se csapja ki alovát, csak mind én, erre egy kissé én is meg heveredtem, hogy ott a tsendes magányba egy kis további állapotomról gondolkoz –

Meg hányom vetem
Sorsom és óltózetem
Igy senki meg nem fogad engem
Ily cselédre nints szűkségem,

Gongyaimat félre téve utnak indulok hajtott

[46] a' kenyér szűke /: Elindulnak az nagy urak kört járni a nagy világba, de mily sajnos a szegénynek a szűkséges vándorlás /: meg indultam ily gondolattal hogy egy más uttal meg kereselem elébbi gazdámot, Elmegyek Biharra, Kismarjába, azt ismeg néztem, azért hogy itt szűletett az a hires BOTSKAJ, onnat tovább Potsajba, de itt egy kissé szeget ütött a fejembe, a vámos Hid mert nem volt Kát, de a szűkség hamar meg tanítsa az Embert, mint hogy az óltönyömis hozzá valo volt énekelní és Tántzolni kezdek és így a hidonn keresztűl értem tsak hamar, mire a vám szedő legények ki jöttek, már a hidat joll meg haladtam, 's így joll halottam mikor sajnálkozva mondták, jaj Istenem be kár hogy az a szép fiu meg örült, ezzel tovább mentem hosszu Páji felé /: az óltózet szórnyű könyű volt, hisem lehet gondolni nem izadtam meg az [47] emelésibé és így jutotam bé Debretzen városába, rögtön kerestem az ugy nevezett Bika vendéglőt, mert a napszámások ott szoktak ószve seregelní, szolgát, és szolgálót, többnyire ott fogadnak, mert a' szegény legények ott lelik helyeket, és inkább ide vonulnak a verbunkos katonák is inkább mint a' sas az ohajtott prédára, mert itt kapnak ókis valami tekergő ifjat, milyen vágyok énis mostoni állásombann, járkák és ketsetgetik az ifjat tántzolásikkal, szép és bestelen verszéssikkal, hogy madaraitok veszettenn meg szótt háloikba burkolhasák, a honnan 12=ét évig tsak a mord halál ha ki hozhassa, a hogy énis jártam ezekkel a tzifra urakkal, de nékem kész kételenségem tartotta a' velek való szövet kezést, mivel nagy király a has hatalmas a' szűkség, nagy dolog az idegen föld, és a kenyér nem léte, most tehát ezek nálam mind nagy mértékbe dühöngnek 's ráhajtnak a leg nagyobb vad fogásokrais [48] így nem szűkséges a csalogatás, mert már meg voltam tsalva a nyomoruságtól, kőrűll voltam a legnagyobb ellenségmentől az úress hastoll, mert a nagyonn ellennem támad, és ósztönözött, hogy notsak hamar, és így szott adtam a tzifra kaplár urnak a ki ugy fel volt óltózve, mint közpélda szerént a Latzi verebe, így tehát rögtön bór, hus és kenyér volt az éhes kezébe, nem gondolta meg hogy mely sok nyughatatlanság fogja ezt követni, de a kételenség volt az ósztön — Jó hát meny el Jóska pajtás ezzel a fiuval, 's jelentsd meg a Kapitány Urnak, 's vi'sitáltsd meg az Orvos Urral mert az éppen jo lesz nekűnk. megyűnk tehát a vallatora, a Kapitány Ur kérdi! mi a Jóska? egy fiut hózóik vitéz Kapitány Ur! jószte ide fiu! kőrűll néz, minek hívnak KOVÁTS Eleknek /: itt már mint a pápista bérmálás történt nehogy többször kézbe kerüljek [49] mert eddig volt BAILYKO Elek és ezuttánn lessz KOVÁTS Elek /: hová való vagy Bihar Vármegyei Vaskoi, merre van a fíjam, a Belényesi Já-



rásba vitéz Kapitány Uram joll van menyetek a doktorhoz, visítátsd meg mert ügyes fiu jó lessz köztetek verbunkosnak, de hát a Doktor más kép beszéll mert el jó vissza a Kapitány Urhoz HUSZTIHOZ és azt mondja hogy ez nem jo, nemkatonának valo, én ezt be nem vehetem, de a kapitány erre azt feleli! hogy ha nem jó? utánna valo büntetést én fogom hordozni, és így a kapitány a Doktor nélkül vetbe katonának.

Már a neve tserélt huszár fel öltözik a buza virágszin nadrágba. 's viseli a Kőnig virtemberg 6-at Huszár ezred nevet a KOVÁTS Elek név alatt

(...)

Igy telven az idő az 1834=es év Augustus haváig, jön a parants hogy a meggyűlt ujjontzok szállítasanak az Ezredhez, és így utnak Índittotak N: nyugotnak, a nagy hortobágy pusztája volt előbb előttünk, gyönyörű kies szép minden féle marha tenyésztésre alkalmas szép táj, milyet hogy azédig nem láttam volt, mint egy bámész modra tekintém 's sok szép itató kutyáiert nagyon sokra betsültem azonn szép kies [53] tájt lakossail nagy Ivánnal mert abba volt egy napi meg állásunk,

Inet tovább mentünk a fái gyümöls termő földre, a kies Tisza mentire Szolnok felé, itt át keltünk a Hidonn mentünk Czeglédre, itt egy kedvetlen szél tsapott meg mert ugy el égett volt a város hogy még a harangok is lehultak volt a Toronyboll, Tehát tovább mentünk, és utközbe találtuk Pflist, itt lakik egy jóféle Grof neve Deleznai a ki anyira lehuza előttem a magyaros látogatás diszit, hogy azért nem betsülhetem, jól tartott ugyan, denem sok köszönet volt benne, mert a menyi meg köszönni valo tsak az hogy ételt, és italt bővönn adott elébb, de utobb meg tsufolt /: mint néki Apóstol a szokása volt mint jobbgyai azután meg beszélték, de hagyuk ezt annyiba mert az a magyarba fő dolog és szépnék tartya ha egymást ki játszhatya /: mert dél után [54] a' mulatság véget fel ékesített mulato kerityibe porontsolt, és ott a' spiritussal vigyített bort adig adta a legénységnek, mig tökéletesen le részegedtek, és egy mást verni kezdették, a mi a magyarnál természetes dolog, hogy ha joll laktál a véred jobban tzirkulál ha egy kis testi gyakorlathoz fogsz, itis meg történt nagy gyalázatosan,

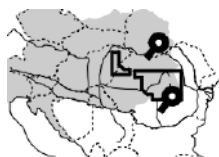
Innenis butsut véve két nap alatt abba a híres pest városába berakodtunk, holis tiz, tizenött legényt adtak, egy, egy, nagy kortsmába, és így nem nagy helyet foglaltunk el, tehát a nagy Pest városba 5=öt nap tanyáztunk, hogy egy kitsidt esmerkedjünk hogy milyen a külföld, vagy menyit különböz Debretzentől, Tehát énis jelentem magam, hogy szélyel akarok nézni Budánis, mire a Strásamester elmosojodva 's mit akarsz te ott, tsak egy kevesset szétnézek Uram, és hogy ha a porontsra meg nem érkezném, tehát nehogy hírbás [55] legyenek, jo fiam elmehetsz! tsak valami bajt ne tsinály, erre át mentem a hajos hidon mert akkor

nem volt meg ez a költseges hid, és le térve a meleg fürdő felé, ott láttam azt a sok lebujs kortsmákat, mire kérdem egy ott tekerdő faktortol miféle sok lebujs kortsma ez itt, ezenn a kies helyen, mire feleli a kérdezettet, tsak menyen be vitéz Ur mert ott mingyá meg mongyák, no de mégis azokba mint kurvák laknak, mire felelek! ha ott mind kurvák laknak, rá intek mint tudatlan a fürdő házra, ugy tehát az Ispotály, mire a kérdezettet elmosolyogja magát, és így szoll! maga vitéz Ur itt tám többet nemjart az a fürdő ház a fegyvereket ezek a fejér népek oda küldik tisztogatni, de azt ugyé nem vasporral dörgölik hanem lápisszal, mire nagyot nevet, könnyen történ hetik, ezzel egymást el hagy-tuk.

Tovább folytatva utamat mivel a Celégyomba olvastam volt a Szent Gellért hegyéről, most modom van a szememmel meg [56] nézni hogy Gellért Uram hazug ságáért mekkorát ugorhatott ott, elemement a kápolna mellett, mert ott akkor egyebb nem volt, és elemement a tett helyre, és csuda fogott el midőnn a szöke Dunára le néztem, hogy mily mélység, 's így tűnődtem, hogy mikor le ért akkor öis mondhatta, mint a kis gyerek mikor a szalma tetejéről lesikul hogy hupá, itt kellett volna innen Kálvinustis letaszítani hogy ezek a mi tsaloinkis a pap széken ne vakarnák ugy ki sok szegén embernek a 'sebit a vállasztással, hanem maradt volna Óis Frantzia Ország mélyébe, vagy az Anya méhébe.—

Leszáltam a magasrol, és ide folytatott utamon vissza mentem, és meg jelentetem magamot a Strásamesteremnél 's téssen ily kérdést hogy meg járadé! magadot, és hol, én ott jártam holl sem az Ur, sem az apja nem [57] járt, erre szokása szerént csufosonn el káronkodva, így szoll! hisz én a Burkba is jártam, a mire vállasztam a Burk tsakis a Galambaknak valo, de nem járt az Ur a Szent Gellért hegyin a kápolna mellet, ott nem no mert én ott jártam mert arrol történetet olvastam 's hogy régen minék hívták, minék hát! mongyad! Kelenfeld hegyinek, és éppenn így a kapitánynak szarkának elé beszélve el nevétték.—

Innen más nap tovább utaztunk Esztergom várossa felé, ideis elérkeztünk nagy úgy és bajok közt kvártélyba szálya, így szollok a több pajtásoknak, rá vetvén semem a Dél nyugoti hegy oldalonn lévő fényess épületre, ugyan az már ismét melyik Grófé lehet, mire a Strása mester el mosolyodva mongya, tám aztis meg kívánnád nézni, de Uram addig kinem megyek e helyről mig meg nem nézem, ott az Érsek lakik! tehát a pap[58]boll tsinálják ugyé Uram! abbol de püspökből a nagyobb papnál, ezt nem vetiké belé a Dunába uszni mint a más, az akkor volt! most nem Dunának, most több eszik van, mire én mondok majd meg látom hogy minő Ember ha felmegyek, de oda nem eresztnek, tám Strása ál ott félős nehogy a dunára vigyék itatni, ne beszély mert meg büntetnek. el telvén az ebéd felmentem és meg vizsgáltam azt a nagy szerű Épületet, szép nagy munka mondom hazamentem



utánn, de egy Disznonak, vagy Érseknek igenn nagy pajta, halgass! így szolnak pajtásaim, mert a szarka ha még halja meg büntet érte deigy el marad, tsak ugyan más nap meg tudta a szarka kapitány Ur mósolyogva kérdi töllem! Elek! a mitsoda épületes nem nézte e kend meg, igenis megnéz[59]tem kapitány Uram, azt mondják hogy az Ersek háza, de az igen nagy pajta egy disznonak, vagy főkép a melyiknek semmi malatzai nintsenek, és nemis lehet szaporodását várni, erre el vette magát.—

's tovább menve be szálltunk egy nagy őszve vigyúlt Toth, és magyar faluba, és éppenn vásárnap lévén ebédhez ülünk, 's hát mindenik elébe egy, egy olyan nagy teszta gomolyát tesznek hogy tsak el rémflők rajta, mire mondom pajtások el mitsoda Isten tsudája, monják gombotz pajtás, hát ily darabokba rakják elő! itt így a szokás, nó jó, Ezzel el megyünk a kortsmába mert igenn szépen szolt a Sz: Péter nyiretytyűje, hát a magoss kalaposok nyugóíródnék egymás utánn, de egy meg bizott a közepébenn állot, 's azt mondták az a Legénység Birája, 's szot ad a Tántznak ily modon, Viszkos Jano náhoru, dosztánete czibolu, 's kérдем mit mond? felelik katzag[60]va ugorgy Janko nagyott, 's kapsz osztánn veres hagymát, mondom ha mindég azt eszik ugy nem ugrik nagyott.—

Innen is tovább mentünk abba a hires nagy Szombatba, de még előre fel tettem hogy most meg nézem, mert Rostok lessz azt a hires nagy hordott, ha időm lessz reája, elis mentem megis néztem, no e szép portéka, az invalid házakotis, ki telvén az itt valo időis tovább utaztunk, ut közbe kérdi kapitány Uram valami emlékezetre valot mit látott kend Elek! Az Elvénült katonák házát, és többet? még egy nagy Uti társat, melyet ha itt pajtás aimal hengerget hetnék, könyebenn mennénk a Morva folyó felé, nem lenne oly unalmas ez a fővényes és nyires táj, mert meg meg huznok a tsetsit, 's tejjével bátoritnok lépésinket, 's tudom hogy a kapitány Ur sem álana hátra, nem erőssenn Elek mert [61] nedve előttem sem gyűlöletes.—

Tehát be értünk Morva országba Bisentz városába, ezt terményire ugy néztem mint a Bartzaságonn Prásmárt, sok vetemény természetisivel egyűtt. Innen mentünk kio nevezeti Helységbe, a hol ismét bementünk a Kioi grof udvarába ebéd utánn, itt láttam egy oly terjedelmes alma fát, hogy egy század Huszár az árnyékába fel álhatott volna gyakorlás véget.

Innen át hatolva mentünk Auszterlitzbe, itt lakott SLIK a Regement komendáns, de ittis tsak egy éjtzaikai maradásunk lévén tovább utaztunk Ovezbe it nézett meg Brigaderos Grof ESZTERHÁZI, és Grof 'SLIK Ezredes, mivel itt volt közel a loger 30=z ezer néppel Brúnny alatt, a Nenovitzi szép síkonn mely volt 1834be a boldogull uralkodott Öreg ferentz Császár idejébe, de maga is [62] itt volt szememmel láttam, mert mikor előtte századonként el 'sarokoztunk maga Eőfelsége mint öreg vitez egy fejár Lovonn űlt, 's kevéssé a ló nyughatat-

lan kodván a Lovárol le esett, de azt nem lehet tsudálni, vagy valami olyas ügyetlenségnek vélni, ha nem inkább gyenge ségnek mert akkor már nagyon öreg Ember volt, 's más Tavaszonn már megis holt,

Itt már lehetett eleget nézni, és csudálkozni hogy ha a volt kedvem hogy próbáljak, mert a többek között egy szép hold világos estvén, a Császári Család ki lóvónn ki kótsinn a 'sór előtt idő töltést sétát járták, minden Ezred Mu'sikusai az Ezredes sátora mellett produkálták magokat, 's többek között huzzák a Szép Magyar verbunkot, s a fiatal tiszték így szolnak, no legények most nem kell fizetni, a ki akar tántzolhat, mire egy KEMÉNY Joseff, meg szolott verbunkos tsak elő áll, és Magyaro[63]sonn rakni kezdi, 's mikor éppenn 'Sofia a' négy szűrke igenn szépen fel szerelt lóvakonn igenn tzifra kotsinn ott menne szót ad KEMÉNY Joseff a tántznak ily modonn.—

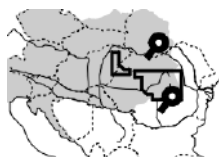
Hej, 'Sofia, 'Sofia

Országunknak urája

Mire a szép Hőlyg ki hajla a kotsiboll és így felelt, a vagyok fíjam, a vagyok, de megnem állottak, hanem tovább utyokott folytaták, erre a Tiszt urak KEMÉNYhez fordulva, ki egy Huzast, ki egy tizest adtak Jósának hogy mulassael, mire még egyet néki rántottak, de ő erre sem volt rest mert nagyonn alkalmas lábai voltak a Csárdásra, 's tsak azt felelte van más szegény Joskának bórra valaja de hogy valami lelte volna semmi sem sőt nevetés volt az egész dolog, tsak a volt a többek között, a hóhér nyuzon meg KEMÉNY hogy is gondolád azt, mire felelte Ó van a 'sebbe [64] mit ki vegyek, így töltek ott.—

Be mentünk a szabad levegőről a városba, és töltek a napok alkalmasint, mert a Morva népe akkor tályba igen vig, multság kedvellő, és barátságos lévén szerették a Magyar ifjakot, főként a melyik pipás nem volt, mert igen csinos házakot tartottak fel 'surolt ház földell, lakásom volt Butsovitzba egy kies mező város, egyéb valami olyast nem tudok rolla meg jegyezni, mint sem azt hogy volt benne egy kis váratska a melyről azt tartották a lakosok, hogy mikor oda épült, az Ur egy hegy oldalra akarta építeni, de a mit nappal dolgoztak, éjjel mind le horták a völgy be és így a völgy be kételem volt építeni, de építés közbe a pénz bóll ki fogyván mit tsinált. mit nem, hát a Vár közepénn egy reggel egy csizma szár aranyat kapott, és így tovább folytatta, de [65] a meg kapott pénz helyére egy vassal körül kerített szőköt kapott készítettet, de mégis végre nem tudta hajtani, mert egy oldala vakolatlan maradt 's ágyba esett, és akkor fel kapták az beteg ágyából és az ablakonn kívül úgy vágták a kórákashoz hogy mostis látzik a téglarakáson, ezt így láttam és így mondták, a tisztos öreg Morvák, demár akkor semmi tulajdonos ott nem lakott csakis szesz ital főző Izraelita, s Magazinnak, és egyéb raktároknak használták.

A fűves kertjibe volt nyolzt nagy zádok fa, és a közt két hantbol tsinált asztal melyről azt mondták



hogy Josef Császár ott jártába ott ebédelték és akkor verték, vagy ültették da azokat a fákott, de meg lehető nagyra nőttek volt mint egy itaso cseber ezis láttam de ott marha nem járt a kertbe hogy el rontsa.—

[Bejegyzés a margón, más vegyítéssé tintával: A. 143-on japon keresd, ott aláhúzott utalás az A. betűvel megjelölt helyre és ott három oldalnyi epizód, 1867 után, de 1881-1882 előtről származó visszaemlékezés, itt nem kerül közlésre]

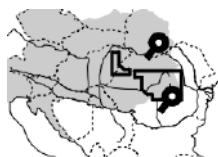
Itt két évig volt a lakás Morvaországba, 's ekkor ki ütött 836=t a Lengyel [66] belvisszál kodás, 's porontsot kaptunk az oda vallo menetelre, Slézián keresztül Bialánál mert ott a Lengyel gránitz be mentünk Galitziába, itt Novemberbe volt a menetelünk de oly ki álhatatlan hideg volt hogy majd megfagytunk mert a nagy kárpát hegyek alya ugy takart bennünket hideggel, mint a Retyezát havassát a hó, azok a nagy deszkaszínek a hová 30, 40=en Ló is bemehetet de a szél is joll járta, egy szikrát se melegítettte Huszár Uraiméket, tsak ha pénz ' volt, A kvaterka Vutki /: vagy fél fertály pálinka /: 's így berukkoltunk Brezsány városába, itt volt a Regement vagy Obersteri kar, az Obester második század melybe szolgáltam Rohatyinba ment szállásolni, ez egy nagy kiterjedésű de nem valami szép város, igaz romjai látnak melyről az a hír, hogy a 14-es századba a 'svédek el rontották [67] midőn az agyu feltalálodott.

It van egy majd némelyeknek ugy gondolom neveltséget szerző Hegy, melyet majd lehetetlennek vélnék az én írásom szerént, de én igaznak állítom mivel rajtans jártam sokszor többed magammal, ez hívják az Őrdög hegyinek, mely fekszik Rohatyintól Eszak felé, egy fertály orájároig, mellette fekvő Csesznek nevű falu alatt, ennél szebb kies hegyet nem láttam, meg jegyzést érdemel hogy a N: nyugoti oldala csupa Alabástrom kő, a Szótsők innen élnek Bunda fejeárittóval; ezenn hegy sem roppat nagy, sem magos, de oly csinos és szép mert ezenn sem egy féreg, sem Űrge, sem Hórtők, 's egy szoval semmi őtől ligato állat nem uralkodik, és mind a munkástól, mind a Természetöll oly csinosonn van alkotva, hogy az alatta elmenő, és a rajta járo Embereknek egész bálulásig el fogja figyelmet, és azt mondhatya hogy tsak [68] ez a Természet leg tisztább remeke, ide sz: János napján az Orvas Emberek megjelennek Orvasi fűvek szedésére mert itt minden féle fűvek találatnak, és csakis az Északi oldalonn lehet szekérel föl mení, de mind a teteje, és körülül oldalai hontsok nélkülli kaszálók, melyről azt mesélik vagy beszéltek az ottvaló Őreg föld mivesek, hogy egy Kur'sányi Őreg Grofnő vitete oda egy éjtzaka aval a szándékkal, hogy bé viteti Rohatyinba a piatzra és oda épített magának Sloszot, de elkésett vele, én az író magamis joll esmertem az Őreg meg görbült Grofnöt, mivel több izbe voltam Kur'sányba Ordinántzon hegy közí tályékt, ott láttam volt faharangot a marhákon, és a marhátok őrző gyermekeken zsubbol kötöt esí ellenni

köpenyeget, mely igen mesterségesenn van kötve, Itt van az a híres Podvívzoka /: vagyis magyarosonn mondva Nagy hegy alja [69] melyről azt mondják hogy a Krisztus itt jártába, itt töltötte volt meg az olajos korsot, /: de én ezen tsak azt értem hogy itt mind Oroszok laknak. tehát így áll az őrdög hegye Rohatyin és Csesznek között : / itt laktunk négy esztendejig, 's mivel közel volt több izbe megjártuk mert rá értünk kivált sz: János napján, mind azt monták írjuk fel nevünköt azonn szép kövekre, de én vonakodtam mert a jutott eszembe, mit az egyszeri Deák mondott hogy Stultorum nomen ubi cumqve jalet.—

[B: jelölés a margón, l. mint előbb. A megfelelő kiegészítés a 146-151. oldalon található, ennek az epizódnak az első, a 104-108. oldalon megörökített változatát közölte ÁRVAY József az Előrebén, l. 2. jegyzet, itt nem kerül közlésre]

Innen szállás változtatás volt, 's mentünk Máriánpolba a Nyisztra folyam mellé, de mentünkbe egy szép mezőnn mentünk átt melynek Déli oldalann fekvűt a' Halits a meg neveztem folyam mellett, itt nyugott meg a' Magyarok Hónn szerző fija két napi útközetye után, melyet az Őroszok akkori királyival tett, hadi 'sartzot vetvén rája /: Jártam itt egy utamba' oly formánn hogy ordinántzra voltam egy orányi [70] kerűlő utat vévén magamnak, és így eset az bemenés, bé mentem a folyam partján lévő nagy kortsmába, mire kérdi töllem a tsapláros, mit keres huszár! meg mondom csak mi előbb egy /: kvaterca vutki ez egy fél fertály /: és így fogunk beszédhez hogy le beszéljem bé mentem okát, de látván a kortsmáros hogy némely szót darabolok, meg szollal Magyar nyelvonn tisztánn, es így magyarul folyt a dolog, 's mondom Lembergbe voltam szolgálatba /: de az én magyarom Őrmester volt és joll tudott magyarul /: és őtt százkodoson SZEMERE László Ur ott az irodákba rá akadt a magyarok régi kí jövetelekre, és azt nékem el kellett olvasnom, és azért jöttem be Halitsba hogy meg nézzem, Ekkor kérdi hogy még isziké? innám de nints pénzem, ere megint tölt egy huszáros portziot mint fentebb és aztis be töltöm, 's mivel séta helyek lévén a folyam mellett, hát jő be [71] három Uraság, egy öreg, és két ifju, ezekis kérdezni, és bálulni valának inkább képesek, de le beszélí a Csapláros a' dolgót ugy a mint töllem át vette, mire az ifjak csak nem hahotára fokadtak, 's az öreg egy asztalnáll ülve, mint Uri Ember kérdi, nohát mi bajotok van? 's le beszélik nagy katzaga, de az Őreg ősz tarrogato hangon igaz! a Huszár szava mért láttam a város régi ségeiben arrol valo Irást, erre meg szollit az Őreg Ur és a 'sőrös kupát kezembe nyomja hogy igyáll Huszár a két ifju hust porontsol hogy egyek. nó most joll van a dolog, de a szegény Arabs kantz a állásba, és a gazda a kortsmába, majd ugy lakik a puffból hogy meg fizet Halits, mert a magyaroknak sem joll fizetet volt első nap, mert meg paráholták volt az Ásiai mundúrt ugy hogy este gyűlést tartván Árpád, így [72]



szollot hozájuk, nem úgy indultunk Hazánból hogy valaki meg hátráltasson, 's ha még így leszsz a nyereteket egymásra rakom és meg gyujtom és meg égetem magam, s evel agyonn isten jött, néktekis, de más nap jóll szolgált a szerentse, énis tehát meg szöktem fel ülvén az vakk Arabra, Vodnyíkinn keresztül Máriánpolba mentem, mire mongya a káplárom gyere Elek mert most megis chültél, mert sokatskát ültél, nékem nemkell mert én jóll vagyok lakva, én jó hely jár-tam, hol kérdi! én Halitsba, mire mongya a kótéleinn, erre így le beszéllem, de a Kapitányomis meg tudja a káplártól 's egy uttal kérdi, hát kend holjárt Urfi! Halitsba kapitány Uram, hát ott mért kérdi Huszároson! hogy meg olvastata az ur a magyarok történetit hát meg [73] néztem, kedvesebb volt nékem a szemmel való tapasztalat az olvasás nál, mert ez meg bizonyított, és meg mondott nékem mindent, hogy e nem kóltemény, és nem csak regény, mert a szemem látása.—

...De ez történt Máriánpolba 1840-től 41-ig és 42=ig és ezzel kezdődnek a' vad Huszáros történetek a fenn megneveztem városba, de a halitsi dolog is ott történt.

Le irom Halits városának állását, és fekvését, igen szép kis város a Nyisztra folyam partyánn nem nagy, a Déli oldalát takarja, és fedi a Kárpát havassa, a Viz az eszakit, a mellette fekvő szép mezővel a melyenn a megmondottam útközvet volt, Arpád és az Orosz tsapatok között, nagy ki terjedésű, még tám többbe tekintendő a s: szent Györgyinélis – Romjai a várnak tsak kevésé láthatok, tsakis azonn két 'sor záldok a mi az utat díszittete a fel menésre, keletre az al várostoll – így találtam akkor a várost, és a meg mon-dottam [74] városi népeket nyugodjanak csendesen.

Könnnyű egy Urnak tele 'sebbel próbákat, és világ látásos tapasztalatokat tenni – de üress 'seb és egy font kenyér terhes türelem, ott kénszerit az Embert a' meg ehült gyomor a proba tetelre, így volt a mi világ láto Vürtemberg Huszárunk is.—

Máriánpol igen kies, és a Nyisztrára bényulo bértzenn volt alkotva, melyet mostani romjai is úgy mutatnak, volt benne egy kis leányok nevelő Háza, melyet egy maradékjából kifogyott özvegy Grófnó, és négy apátza aszony gondozott, és tanított, volt külön Templonak benn a kerítésbe, és küllönn papjók, az utolsó Magyar országi Nagy szombati fiju volt, igen bet-sülletes Ember. A Leányok 16-at Esztendős korokig a Clastromba voltak, 's anak utánna hogy ha rá vállottak az Apátzaságra fel küldötték Joseff stadba apátzának, és hanem valamelyik udvarba belsőnek, és onnan a gazda annak utánna férjhez adta. voltak kóztők zsidó lányokis, kik szüleikre meg haragudván, bé mentek és ki keresztelkedtek, de ezek nem [75] igen mertek a vá-rosra ki jönni, mert ha a zsidok külön kapták pőkődsték, és ha oly helyt szorították megis ütlegették cselekedeteikért.—

Iméért volt egy félig meddig fel épült Tégla épület miről azt mondtótták az Óregék mikor tudakol-

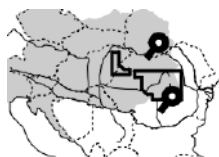
tam, hogy a Jésuiták laktak benne nekünk raktárunk vot, széna, abrak, és szalma volt benne és egy ór há-zunk. a Felső várba fel járo utba egy Roppant nagy Ház nem egészen romba, két emeletű kitezett hogy régi-ség lakták akoris, fel irata így tűnt ki a mint az írás hoz-ta, hogy Herkulesnek volt szentelve, a hely állása megis érdemlette mert erős kinézésű — (...)

[a 100. oldalon rövid megjegyzés:]

De elment a jó századosom az öreg SZE-MERE Lászlo Ur és mást kaptunk helyebe neve LEN-KEI János igen ügyes magyar ki 48-ba az aradiak közt pusztult el, ekkor el hagytuk Máriánpolt és át költöztünk Jisminyitzbe mező város minden erősség nélkül, közel egy ora járo helybe fekkűt Szaniszlo, ennek volt a koris egy kis erőssége —

(...)

Itt kezdődik a Tizedik katonai Esztendőm me-lyet meg mondtottam volt pajtásaimnak mikor katonává lettem, melyet tsak rövidenn le fogok 'sórólni, mihely bele léptem 1843=ba kedvetlené vált előttem az élet és tsak azt akartam hogy meg szabaduljak, és le menyek N: Magyar országra hogy ott magamnak egy örökös ta-nyát szerezzek 's azonn gondolkoztam hogy azt hogy 'sűthessem el leg könnyebb utonn, mert SZEMERE Szá-zadosom is azt hagyta volt elmenetelével, hogy oda me-nyek tsak Lovait lovagoljam holtig gyámolom fog len-ni, erre kezdődik a fel tett tzel, be fekszem a strása ház-ba mire a napos kérdi a legényektől hát Eleket ki hozta ide! tsak magára jött bé, mire izennek a szakasz béli káplárnak, hogy vané hirivel hogy egy Embere be jött az Ór házba, mire oda jövén felkérdi hogy ki hozta ken-det ide, és kend mit akar! mire felelek tsak ki akarom magam nyugodni azért jöttem bé, erre ki szidod, hogy a kvártélyomonis ki heverhetem magamot tsak menyek [110] haza, etöbb izbe így meg történt, de a többek között egy szer ujjbol be ülök, 's hát jön a strása mester 's kérdi hát megint itt vagy! épen jokor ültel bé mert a fő strásamester itt van majd azt mongyák hogy nem mersz ki rukkolni, nohát így ki megyek és ki rukkolkok még egyszer, erre veszem magam 's ki megyek elibe meg lessz a visga haza megyek s minden pakkomot a ta-nyámra szállítom ugyan mind katona rendberakom ve-szem kópenyegem ujjbol be ülök az Órházba oda jön-nek a káplárok ki akarnak hajtani, szépenn eleget sza-badkozom de nem engednek mig végre azt mondom hogy hagianak békét mert én szókkött katona vagyok, erre úgy el távoznak mind mikor a kutyanak az orrára útnek nó most mondják a pajtások hogy meg verik a hátadat, a másik ujra ne félyts mert a fene sem eszi meg így foly a véllekedés, hat ujjból hoznak két legényt nagy részegenn, ezek a fejár ruhajókot tették zállogba a páln-ka házba, jön reggel én tsak nevet gettem, és így jutott eszembe hogy tudom hogy büntetést nem kaphatok mert ezért meg nem büntet hetnek, de most hármann



megyünk mint Krisztus Urunk ment volt, és tudtam hogy a más kettő lesz a 25-öt [111] betű magyaró falval írva, elő állunk de be volt az én dolgom előre mondván 's mondja a százados Ur egyik pajtásomnak, mit tsinált kend! változomat a kortsmába beittam, és kend fordul amáshoz én is Huszon öt mind a kettőjé, tessenek az Urak ki menni az elégtételre, mindenik szeretet volna benn maradni az én ki kérdezésem meg halgatására, denem lehetett - Így szoll hozzám nő hát Elek végy egy székert és üjj ide mellém mivel hideg volt téli időbe Januárba 844-be én a székert az értz kementze mellé tettem, 's hogy való hazámboli előldőzésemet, és katonává lételemet, nevem eltserelésit, rövidenn lebeszétem, melyet végig halgotat és tett rája ilyen feleletet, azt nem lehet szokásnek nyilvánítani, hanem tsak anak hogy te tsak nevedet akarod vissza kapni, és ugy veszem észre hogy itt tsak is az abaj, és azt meg kapod 's tsak azt mond hogy még itt akarok szolgálni és en haza irok, ugy itt maradsz szolgálunk meg együtt: Többet százados Ur nem mert haza megyek, így tehát irok az Ezredhez, és onnat a hazádba, a míg a Levél meg járja magát addig menj a Tanyádra 's ily veszteg ha akarod a Lovadot lásd el [112] és rukkolyt de arra nem fog erőltetni senki most haza mehetz így tehát megyek az Ol felé látván a pajtások hogy őrség nélkül megyek ki tsudálkozik a dolgonk, ki meg azt mongya ládd mondám hogy a fene sem eszi meg, erre oda érkezem 's nevetnek ily szoval szolnak hozzám note szokót katona, ugy van de tsak azt akartam hogy Ur legyenek azt megis kaptam hogy meg vakarjátok a Lovam és fel ülők és ugy lovagolok, erre egyikis, másikkis így szállott, vagy apád az az Oláh de mi nem, erre jönn a kápláris és ki adja a porontsot, mondják ugy tehát igaz Uram a mit Elek mond, mire felel tisztaz igaz. Így folytak tovább napjaim míg a Levél a Székely Huzsárokotl visszaérkezett, akkor ujboll hivat LENKEI János Ur századosom /: a ki az aradi fogságba holt meg a foradalom alkalmával / és így szol igaz az állításod mert a Levél meg járta magát de még mostis itt maradhatz ha akarsz. tsak haza megyek százados Uram [113] mert tsak enyire volt az idő meg határozva, itt lévén a Tiszt Urak és az egéssz altiszti kar meg volt hatalmazva a százados az utlevél írásra 's kérdi tőlem hát mere akarsz menni! mondom Sztri felé bé Munkátsnak Magyar országra, mikor éppen a pennát a papirosra tenné, így szoll hozzám a strásamester hogy most haza menz ugyé Elek! erre feleletet nem kapott tsak is egy küssé meg tsavaritotam fejemet de igen kitsít, mit a százados meg pillantva így szöll a strásamesterhez Péli mert annak hívták agya ide a falrol azt a mapát, nézi a megmondottam helyenn a székely föld felé az utat 's mongy hej Elek hogy ha Sztri felé menz, soha sem érsz haza, hanem jobb lesz Csernovitz felé Bukovinán át ugy könyebenn hazádba judsz. és így arra felé vettem utamat kételenségből igazais volt a Századosnak mert tzelom ugy volt hogy ezenn irigységgel meg terhelt népett soha meg ne néz-

zem / de ez egy Tündéres veszett munka volt mert még az előtt vettem részt benne / mert őszve jártam egy darab helyen a földett, de ily Ember evő népet nem találtam [114] a mely ugy egye egy mást mint ez a nép azert meg érdemli tőlem ezenn lealatsomítást, Kezembe adák utlevelem eleget kértem századosom hogy hadd jőjjenk Tránsportal hogy hazámig élelmeződjem de azt felelte, így a porontsolat! és kezembe adott öt napi Lénumgot, kenyér pénzel együtt, és az Isten oltalmába ajánlva utnak botsátott, és így Klumáts felé le a Pruth folyam mellett jött, oly vékony öltözetbe, mint hatsak egyik szomszédbol a másikba mennék, el értem a Csernovitzi nagy pusztát a szélínlévő Csárdába én is bé megyek hogy meg melegedjem és hát két Kereskedő Örmény Emberek ott Fröstökölnek, 's kérkít tollem, hát hová földi uram ily könyű öltönybe! mire felelek hazámba a Székely földre, joll tudom hol vagyon, hány esztendő szolga! felelek tiz, hát tsak enyivel ajándekozták meg! többet nem lehatt várni, mert gazdámis szegény erre nagy neveltség lón és nékem egy fél kupa bort fizettek, és így szoltakhozom [115] meg fagy míg a pusztán át megyen! én ezt feleltem a' Huszárnak meg fagnyi nem szabad szegyelné azt Császárom hogy katonáját tsak oly öltönybe ereszsze utnak hogy a hideg birjon vele, és képzeletemen kívüli hát tsak reggel dühöng oly tsunyan a hideg, de mihely a nap fellebb jött minyá meg szelidült az idő, 's mikor közeledém Csernovitzhöz, hát jón felém egy Lengyel ember dudolászva, és így szollit meg hová Huszár! felelek a Hazámba végleges szabadsággal, mire zsebébe nyulva kivessen egy krajzárt és át nyujtsa nékem, és így szoll Imátkozék a gyermekeimért mit meg köszöntem, mert kérés nélkül tette /: de meg jegyzést érdemel tőlem, hogy a Lengyel nép tisztos, és Ember szerető nép / és így bémentem azon szép városba, melyet Eszakrol mos a Pruth folyó, Délrol egy kús távolságra a gyilkos szeret vize, 's ehez nem messzire van Radotz Generális lak és Császári gazdasággal, itt vagynak azok a magyar falukis egy nehányann melynek kettejébe jártam és egy napon [116] Huszon négy oráig Hadik falván üdöztetis egy TSOBOT János nevűnél, meg kérdeze atyafi honnan valo! így felel? szentlélekről származott volt az atyám, a katonaság elől szokót ide, azota itt lakunk. ezek a magyarok mind olyan gyűlevészek egyik innen, a másik amonan származott, innen mentem Mihály falvára, 's onnan a Kárpát hegyein keresztül menő utra eveztem Kimpulungra, 's onnan Dornába, és így keresztül az Erdélyi földre a' volt Militárok közé Naszod tájékára, alkalmatlan ut az ott keresztül kivált oly időbe, milyenbe én ottjártam, nem kívánom senkinek, még edig elő mind betsűletes barát Emberek közt jártam, de be érkeztem Husvétba egy Istentelen nagy szász faluba, neve Vlád ennek az első építője fult volna meg az édes Anyya Csetse gombjátoll mikor először a szájába tete volt itt tetőtől fogva talpig mind rozs szembek laktak [117] 's tán még mostis. azok lakják, mert őssze jártam az egész falut 's



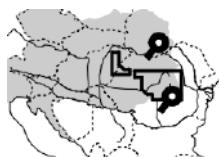
pénzemért sem kaptam egy kis hájat hogy Lábbelimet meg kenjem, végre a Paphoz mentem és az ugy adott, pénzt nem véve és így szollott! neis keressen Atyafi, Magyar, a Szásznál, mert van denem ad mert a Szász, a Magyarak meg őlő ellensége, és így tovább utaztam Besztertzen keresztül meg lehető szép város és abboll ki jöve balra fogtam a Kárpát hegyei alatt Parajdnak a holl a 'só bányavan, veszedelmes utam volt mig oda értem, mert a hó viz akkor toltult le a nagy hegyekről és igen bajos volt át hatolni tőlle Parajdig. Innen Székely Udvarhelyre de képzelné lehet olvaso barátom! hogy sokszor reggelim és Ebédemis a Nap kortsmába volt, bíz akkor bár melyik Doktoris operálhatta volna a gyomrot, mig egyéb retzeptett tudott volna mintsem komisz kenyér, veress hagyma és 'só hogy utánna a viz joll essék és a gyomor ne sirjon, hogy az Ausztriai Császárt mély tiszteletbe tarthassa szo nélkül. [118] Így hatoltam át a Rika nagy hegyénn Rákosra, de ott már a gyomor és a Láb egy más ellen kardot huztak egyik sem akarta amásik panaszát igény be venni, 's rá szorultak a szájra, mint jó barátokra és etette a szükségét tőkéletes ségre, be ment az Uni tárius Paphoz alamisna kéni ftt hát a Huszár nem porontsolo, hanem kérő volt a mire a fent irtak kénszerítették, kapottis oly bővön hogy azzal hazáig balogott, de ut közbe ujba egy furtsa dolog történt rajta, mikor hazájához mint egy fertály mért földnyire lett volna, tehát lát utánna egy szekeret jönni két loval, és egy lovast, mire leül a sántz martra, És így szoll hozzá a lovas, honnan és hová földi Uram! Zabolára megyek volt a felelet notsak újjön fő, erre a Szekerre had vigye haza, mire meg köszöntem, 's mondtam, hogy nints [119] pénzem hogy szekeret fogadjak, de el viszi ugyé atyafi pénz nélkülis, ugy tehát jo az Egerpataki kortsmáig, mire feleli a Lovas Csak vigye Egerpatakra mert odavalo, mire én tiltakoztam, de ezenn felelettel támad meg ne furfangoskodj többet Elek mert joll es merlek, tudod 829-be ki kesértelekvolt N: Enyedről mikor el mentél, és most 844-be irnak, és tudom ravasz fogásaidott, és én most Bodosi Pap vagyok, hivnak JAKÓ Györgynek, és így joll esmerlek /: ezis egy Tündéres ravasz fogás a haza hozottol mert ha étzaka mehettem volna falvámiba, egyik utonn be mentem volna és a másikonki, akkor még törhette volna az eszét mig haza kaphatott volna :- tsak vigye haza földim mert joll esmerem és így erőnek erejivel keletzébe ugratott az engemet sokat kergetett álnok fekete 'sátány, a mikésőbb ki tűnik minden ravasz ságai-bol, tsak hogy haza kaphattalak meg tántzoltatlak, és lo-vagolni fogok rajtad, mint Berzenbuk a [120] gondolom neví Lovánn.— (...)

Călătoriile lui Elek BALYKÓ (Rezumat)

BALYKÓ Elek (1810-1895), născut și decedat la Aninoasa, azi în județul Covasna, ne-a lăsat o autobiografie care, alături de numeroasele date etnografice-folclorice și lingvistice păstrate, constituie un valoros izvor pentru cunoașterea condițiilor de viață rurale și urbane, respectiv din armata imperială, ale primei jumătăți a secolului trecut, deci ale imperiului austriac. De asemenea, datorită culturii generale și interesului lui BALYKÓ față de istorie, pe baza datelor din autobiografie a fost identificată spre exemplu castrul roman de la Boroșneu Mare. Prima încercare de a publica manuscrisul, cea a lui József ÁRVAY, în anii '60, a eșuat. În cele ce urmează, vom publica partea cu călătoriile lui BALYKÓ din anii de tinerețe, oferind astfel cititorului raritatea unei călătorii geografice "populare", din prima jumătate a sec. XIX.

The Fairy-Like Journeys of Elek BALYKÓ (Abstract)

The autobiography of Elek BALYKÓ, born in Egerpatak (today Aninoasa, Covasna county), who lived between 1810-1895, offers a lot of interesting data about the conditions of the past century, preserving many ethnographic and language peculiarities as well. The first attempt at publishing the manuscript (by József ÁRVAY) was not successful, only a small part of it could be made public. Here those parts will be published that illustrate the journeys of young BALYKÓ, making it possible for the reader to get acquainted with a rural ethnographic traveller of the HABSURG Empire, from the first part of the 19th century.





A-Abrudbánya, Au-Austerlitz (Slavnik), Be-Belényes, Bi-Beszterce, Br-Bezany, Bu-Bučovice, C-Cegléd, Csernovitz, Că-Câmpulung Moldovenesc, E-Esztergom, H-Halicz, HF-Hadikfalva (Dornești), M-Maryampol, Mf-Mihályfalva (Mihăileni?), K-Kémer, KI-Klumács (Climăuți?), Ku-Kurzany, Ky-Kyjov, N-Naszód, P-Pilis, R-Rádóc (Rădăuț), Ro-Rohatyn, S-Szilágysomlyó, St-Stanislav, Sz-Szolnok, T-Köröstárkány, T-Tysmienika, V-Vaskoh, VD-Vatra Dornei,

